

BOŽO FLAJSMAN

Z depešo ob armado

Spominja se Janez Jezeršek-Sokol

● Konec vojne ste pričakali kot podpolkovnik – načelnik štaba 7. korpusa. Tudi po vojni ste ostali v vojaški službi. Znano vam je, kako se je razformirala slovenska partizanska vojska...

V marcu ali aprilu 1945 smo dobili depešo, da so enote sedmega korpusa postavljene pod komando 4. armade.

Vprašali smo Kvedra, komandanta glavnega štaba, kako naj ravnamo. Odgovoril je, naj eden, misli je name, odide po pojasnila v štab 4. armade. Odšel sem in tam doživel same neprijetne stvari. Načelnik 4. armade me je pustil čakati v predsobi kot kakšnega kurirja, ki nosi pošto. Dejal je, da mi nima kaj reči, naj se enostavno ravnamo po nalogu. Odrnil sem, da v depeši ni direktive za zadnje operacije, ampak samo obvestilo, da smo pod poveljstvom 4. armade. Ko je videl, da vztrajam, je poiskal generala Drapšina, komandanta 4. armade. Sprejem pri Drapšinu sem občutil zelo podcenjevalno. Dejal mi je: »Kaj pa vi sploh imate?« Odrnil sem, da je to del slovenske vojske, oblikovan v 7. korpusu. V njem so borci (6000–7000 ljudi) z izkušnjami od leta 1942 naprej. Imeli smo močno artilerijsko brigado, predvsem pa zelo dober kader. Štab te brigade je bil sestavljen iz nekdanjih jugoslovanskih artilerijskih oficirjev. Bili so pravi profesionalci, ne pa oficirji revolucionarji, kot bi lahko rekli za nas ostale, ki v tistem času še nismo imeli, razen nekaterih izjem, nobenih vojaških šol. Dobra je bila tudi inženirska enota. Skratka, v svojem sestavu smo imeli dve operativni diviziji, sposobni sta bili ne le partizanskih operacij, pač pa tudi operacij na ravni redne armade. Vsega tega generalu Drapšinu nisem ra-

zlagal podrobno, ampak na kratko, v vojaškem jeziku. Posebne direktive mi ni dal, razen da naj 7. korpus predstavlja desno krilo 4. armade.

S to depešo je slovenski glavni štab izgubil cel korpus.

● O tem obisku ste poročali v štabu 7. korpusa...

Pogladen je bil komandant, Dušan Majcen namestnik, Janez Hribar pa komisar. Ko sem razložil, kako gledajo na naše enote, so bili vsi jezni in zrevoltirani. To smo sporočili tudi glavnemu štabu – Kvedru in Kilibardi, načelniku štaba. Ta dva sta obvestila Kidriča, ki je takrat imel še funkcijo komisarja glavnega štaba. Kidrič je moje vtise ocenil kot preveč emocionalne in menil, da to še ni politični problem, ampak le posledica trenutnih odnosov štaba 4. armade do mene, predstavnika 7. korpusa. Ker je to oceno podal Kidrič, smo jo enostavno sprejeli, vendar smo se v tem trenutku vsi zavedali, da je tu začetek konca naše slovenske vojske. Po 9. maju 1945 je res ni bilo več.

● Kako se je to zgodilo?

Vse se je razformiralo. Slovenci smo ostali brez kakršnegakoli višjega štaba. 7. korpus so razdelili na vse mogoče načine. Komandant je postal komandant 14. divizije, Vipotnika je vzel CK v predsedstvo slovenske mladine, vse strokovne službe – operativna, obveščevalna, zveze itd., vsi ti oficirji so se porazgubili. Veliko jih je bilo enostavno, kot se je takrat reklo, »na razpolago«. Podrobnosti o tem, kako so takrat z nami žonglirali, sem zvedel »na robiji« v Bileči. Tam sem prišel v stik s Kado Petrovičem, ki je bil ob koncu vojne kot komisar 3. armade v štabu skupaj z generalom Kosto Nadem.

Janez Jezeršek-Sokol je bil borec jugoslovanske partizanske vojske. Tega dejstva Sokol danes niti ne skriva niti ga ne poskuša prezreti, še manj pa oporeka temu, da so bile slovenske partizanske enote (tako kot vse ostale) pod enotnim poveljstvom vrhovnega štaba NOV in POJ. Prav nasprotno! Pa vendar Janez Jezeršek-Sokol, bivši partizanski komisar, načelnik štaba 18. divizije, načelnik štaba 7. korpusa in od leta 1947 naprej jugoslovanski vojaški ataše v Rimu, še danes ne more skriti nezadovoljstva nad tistim, kar se je dogajalo v jugoslovanski armadi leta 1945. Del vzrokov za današnje slovensko vojaško malodušje in neproporcionalno zastopanost slovenskih oficirjev v JLA moramo najbrž iskati tudi v tistem času, ko je z eno samo depešo slovenski glavni štab v nasprotju s predhodnimi obljubami izgubil cel korpus. Kako in zakaj?

Pravil mi je, da je dobil direktivo, naj slovenske oficirje razdeli tako, da se bodo porazgubili v ostalih enotah, v katerih je bil že takrat predvsem srbski in črnogorski kader.

● Kdo je dal direktivo za razbitje (razformiranje)?

Petričević mi je dejal, da je bila to direktiva glavne politične uprave, se pravi vrhovnega štaba. Ko slovenskega glavnega štaba ni bilo več, oziroma ko je Kveder opravljal dolžnost komandanta mesta Trsta, Kidrič pa je bil že predsednik vlade, praktično nismo imeli nikogar več, ki bi ga vprašali, kaj se dogaja. Seveda je Kardelj vedel za vse to. Pritiskal je tudi na Kvedra, naj razpusti glavni štab slovenske vojske. Slovenskim oficirjem so nenehno dopovedovali, da zato, ker nismo bili v sestavi enot vrhovne komande, nismo imeli nobenih pravih borb. »Vi ste imeli bolj »čeprkanje« ali »majhne praske«, tako so nam rekli. O tem smo se seveda prerekali. Nekaj podpore so nam dali le tisti oficirji, ki so pred kapitulacijo Italije prišli v Slovenijo.

● Zakaj je glavni štab razformiral slovensko partizansko vojsko?

Tito je strmel za tem, da bi tu ustvaril jugoslovansko obliko odpora. S stališča partije ni bilo zaželeno poudarjati specifičnosti nekega ozemlja. To je bilo obdobje kominternne, v katerem nisi smel razmišljati, ali je kaj dopustno in koristno. Tako je bilo določeno iz centra.

● Kako ste to osebno doživljali?

Kot zelo ponižujoče. Toda takrat sem bil še član KP in sem delno le priznaval jugoslovanski koncept. Bili smo zbegani, ker smo naenkrat ostali brez lastnega vojaškega vodstva in so nas porinili v različne enote. Povrhu vsega pa so ukrepali tudi politično. Takoj, ko so videli dva ali tri Slovence skupaj, je že sledil napad, da sektašimo, da smo šovinisti, lokalpatrioti itd.

17-11-1988

● Ali so imeli slovenski oficirji težave tudi pri napredovanju?

Na vsak način. Slovenci smo imeli v tistem času sila malo generalov. Zakaj? Na primer: enostavno zato, ker nismo imeli nobene politične podpore. V Beogradu je zasedala skupščina ali CK. Prihajali so ljudje iz republik. Politični funkcionarji iz drugih republik so vedno našli čas, da so se sestali z oficirji, ki so živeli in delali v Beogradu. Z nami ni bilo tako. Glavna špica – Kardelj – ni bil dostopen. Večkrat sem vprašal Kvedra, saj je bil čisto blizu njegove vile na Dedinju, ali gre kaj k njemu. Pa je rekel, da ne gre.

● Kakšne metode so še uporabljali, da bi se Slovenci počutili manjvredne?

Obstajalo je mišljenje, da se Slovenci zaradi nesodelovanja v operativnih enotah vrhovnega štaba nismo mogli enakovredno usposobiti za vodenje večjih vojaških operacij.

Slovenci smo imeli glede na število divizij vse pogoje za formiranje armade na slovenskem ozemlju. Pa se to ni zgodilo! V istem času pa se je v Srbiji pod istimi pogoji oblikovala prva armada!

Takšna organizacija in reorganizacija je povzročila višek slovenskih partizanskih oficirjev, ki so vse bolj čutili, da so *odveč*. S tem se je med slovenskimi oficirji vse bolj širilo demoralizirajoče razpoloženje.

● Menite, da je bilo pametno razpustiti slovensko vojsko?

Moje mnenje je čisto. Če je OF proglasila, da je slovenska partizanska vojska sestavni del slovenskega naroda in politične organizacije OF, potem je bil ta poseg s strani centralnega vodstva nepriemer. Specifika slovenskega naroda nasproti ostalim je bila že takrat lepo razvidna. Prepričan sem, da če bi slovenska vojska ostala tako organizirana, kot je bila zamišljena ob konstituiranju, to ne bi škodovalo učinkovitosti vojske v Jugoslaviji. Nasprotno. Večja bi bila tudi pripravljenost slovenskih fantov odločiti se za oficirski poklic.

● Leta 1951 ste bili aretirani?

Aprila 1951 sem bil v Beogradu aretiran z argumentom, da soglašam z rusko politiko. Osnovno pa je bilo to, da sem vedel za prijatelja Majcna, ki je imel svoje poglede na te stvari. Z zahtovo, da mora komunist komunista denuncirati, se nisem strinjal in tega nisem hotel povedati. Takrat so nas večino zaprli le zaradi tega, ker smo glede določenih vprašanj imeli drugačno mnenje. Sodili so nam zaradi verbalnega delikta in v bistvu po istem zakonu kot sedaj Janši in tovarišem. Decembra 1956 je bila amnestija. V zaporu so ostali v glavnem le tisti, ki so bili neposredno vključeni v ruske varnostne službe. Prej pa so za vse nas govorili, da smo ruski vohuni.

● Kako je bilo v preiskovalnem zaporu?

Bil sem zaprt na Banjici. Moji nekdanji dobri znanci in prijatelji, npr: šef KOS-a, so mi takoj začeli praviti banda. Najhujši so bili podoficirji. Večinoma so nas topli s pendreki. Imeli so tudi luknjo za mehčanje – »čučavac«. To je bil prostor pod stopnicami. Porinili so te noter, da nisi mogel ne stati ne sedeti ampak samo čepeti. Zrak je prihajal le skozi »špijunko« – kukalo v vratih.

● Zaradi česa so vas topli?

Če nisi dobro pospravil postelje, če si po mnenju stražarjev hodil prepočasno itd. Nenehno so tudi tulili, da si nihče in ničla.

● V zaporu vas je obiskal Boris Kraigher?

Po dveh tednih pripora je prišel Boris Kraigher. Dejal mi je, da sem z nečim nezadovoljen in da zato zagovarjam Dušana Majcna-Nedeljka. Naštel sem mu vsemogoče – od razformiranja slovenskega štaba pa do tega, da napadajo stalinizem, obnašajo

pa se enako. Tak način razgovora ministru seveda ni bil všeč.

● Kakšna je bila sodba?

Obtožnico sem dobil v mračno samico – za eno uro. Nisem je mogel niti prebrati. Sodbe nisem niti videl niti je nisem podpisal. Dobil sem 12 let zopora.

● Kako in kam so vas odpeljali na prestajanje kazni?

Po dva in dva smo bili vključeni v volovskimi verigami. Ponoči so nas z vlakom odpeljali do Bakra. Vključeni smo morali skakati iz vagonov na kopno, nato na ladjo in z ladje v trup. To je bila precejšnja višina. Bilo je veliko polomljenih rok, nog pa tudi prsnih košev. Padali smo drug čez drugega. Podpalube so zaprli in ostali smo v popolni temi. Bili smo tudi strahovito žejni. Med transportom smo dobili le ribjo konzervo, vode pa nobene. Med nami so bili tudi mornariški oficirji in bili so takih misli: »Jebemti, kurbe nas sedaj peljejo nekam na odprto morje, vidiš, to je stara barkača, potopili nas bodo na dno.« Začelo se nam je mešati od strahu.

● Kje ste pristali?

Na Grgurju, otoku zraven Golega. Tu je bilo taborišče izključno za vojaške osebe, bilo pa je tudi žensko taborišče. Pred nami sta na otok prispela že dva transporta in ti kaznjenci so nas čakali na obali. Morali smo teči med njimi, tako da so nas dobro pretolkli. Za oblake pa so tistemu, ki je ostal na nogah, glavo pomočili v sod slane vode.

Nastanili smo se v barakah. Bilo je devet paviljonov, kuhinja, paviljon za upravo in nekakšna ambulanta. Vse to so zgradili zaporniki z Golega otoka.

● Kako je izgledalo življenje na Grgurju?

Tri dni smo bili nesposobni za delo. Četrty dan smo spoznali prevzgojna sredstva: »tragač«, »kasela« in »labud«. »Tragač« je deska z dvema ročajema na vsaki strani, tako da dva nosita kamenje. Tisti, ki je bil banda, je moral biti spredaj. Tisti zadaj, ki je priganjal, pa je bil v neki fazi prevzgoje. Zadaj je bil »odloženi« član kolektiva ali pa že »aktivist«. To sta bili pomembni fazi prevzgoje, ki ju je bilo moč doseči z dokazovanjem na drugem zaporniku. Kolikor bolj te je tepel, priganjal, mučil, bolj sta mu rasla cena in zaupanje,

da je res v fazi prevzgoje. »Kasela« je bila škatala z dvema ročkama in vanjo se je lahko natovorilo trikrat več. »Labud« je bil velik plato s štirimi ročaji za osem nosačev. Namenjen je bil tistim, ki nikakor niso sprejeli metod prevzgoje.

● Smisel te torture, kot pravite, je bila prevzgoja. Koliko so jih po vašem mnenju prevzgojili?

Na Grgurju nas je bilo več kot 2000 vojaških zapornikov. Koliko se jih je v vseh teh letih izmenjalo, mi ni znano. Iskreno se jih je po mojem mnenju prevzgojilo zelo malo. Vsi so prišli do prepričanja, da je vse, kar govori partija, laž. S svojimi postopki je pokazala, da ji ničesar ni moč verjeti.

● Kje ste še bili zaprti?

Še na Ugljanu in v Bileči. Na Ugljanu smo bili v nekih starih italijanskih kasarnah. Gradili smo dva pomola. Januarja smo morali goli v morju nabirati mivko in jo metati na splav. Vsake pol ure ali uro je bila zamenjava. Lahko smo se sli pogret k ognju – spredaj te je peklo, zadaj je bilo ledeno. Spominjam se tudi fanta, ki je omahnil v morje in ga nismo več videli.

● Kaj se vam je v vseh teh taboriščih zdelo najtežje?

Pustimo ob strani fizična mučenja. Najtežje mi je bilo, da sem moral delati dela, ki so bila popolnoma nesmiselna. Neznosen je bil občutek, da preiskava proti tebi še vedno teče. Na podlagi obljub (da bo tobil lažje delo, boljše hrano, da bo šel prej domov itd.) so vedno dobili kakega informatorja. Ta te je neprestano provociral, da bi kaj rekel. Človek se do določene mere obvlada, ko pa psihični in fizični napor preideta do vrhunca, reče marsikaj. Informator je to nesel naprej in zaradi tega si bil spet kaznovan. Popolno je bilo tudi nezaupanje. Nisi imel nikogar, ki bi mu lahko rekel: »Poslušaj, to je pa res svinjarja.«

Vsekakor je bilo najtežje prenašati vedenje, da kljub obsodbi preiskava še vedno teče. Npr., rekli so, da poznaš ljudi, za katere še nisi povedal. Nekateri so si jih zato enostavno izmislili in preden sta UDBA in KOS ugotovila, da sploh ne obstajajo, je človek imel dva meseca mir. Potem so ga resda en teden topli bolj kot ponavadi, ampak dva meseca je le imel mir.

V mojem primeru preiskava teče še danes.

BOŽO FLAJŠMAN

BOŽO FLAJŠMAN